

Ο Έλεγχος Ποιότητας και η Προστασία του Καταναλωτή στην Αρχαιότητα

Στην ενεπίγραφη στήλη της Ελευσίνας (4ος αιώνας π.Χ./Μουσείο Ελευσίνας) διαβάζουμε το κείμενο μιας παραγγελίας για την κατασκευή ορειχάλκινων (κράμα χαλκού και κασσίτερου) συνδέσμων (εμπολίων και πόλων), που θα τοποθετούντο ανάμεσα στους σπονδύλους των κίωνων της Φιλώνειας Στοάς, ενός οικοδομήματος που επρόκειτο να ανεγερθεί μπροστά από το Τελεστήριο¹. Το κείμενο αποτελεί ένα από τα αρχαιότερα ευρωπαϊκά πρότυπα με αυστηρές τεχνικές προδιαγραφές². Ανάμεσα στ' άλλα δίνει σαφείς και αυστηρές οδηγίες για τη σύνθεση που θα έπρεπε να έχουν οι ορειχάλκινοι σύνδεσμοι: "...χαλκού δε εργάσεται Μαριέως, κεκραμένου την δωδεκάτην τα ένδεκα μέρη χαλκού το δε δωδέκατον κατιπτέρου". Δηλαδή, ο ορειχάλκος θα έπρεπε να παραχθεί στο Μάριο της Κύπρου, μεγάλο εμπορικό και μεταλλουργικό κέντρο της νήσου, και στα 12 μέρη τα 11 να είναι χαλκός και το 1/12 (δηλαδή το 8,33%) κασσίτερος. Λόγω του μεγάλου βάρους των συνδέσμων (πάνω από 3 τόννους) και με δεδομένη την πολύ μεγαλύτερη τιμή αγοράς του κασσίτερου³ από αυτή του χαλκού⁴, το παράνομο κέρδος του εργολάβου θα ήταν υπέρογκο στην περίπτωση που θα έβαζε κασσίτερο σε ποσοστό χαμηλότερο από αυτό που προέβλεπε η συμφωνία. Κάτι ανάλογο προβλέπει και μια άλλη επιγραφή από τον Ωρωπό του 3ου αιώνα (σήμερα στο Βρετανικό Μουσείο). Πρόκειται για μια απόφαση των Ωρωπίων να επαναχρησιμοποιήσουν τα φθαγμένα παλαιά αργυρά και χρυσά σκεύη του ιερού του Αμφιάραου με την επισκευή ή ακόμη και την επανάτηξη των πολύ φθαγμένων, τα οποία όμως θα έπρεπε να έχουν την ίδια σύνθεση με τα αρχικά. Μάλιστα για να αποφευχθεί η νοθεία κρατήθηκαν κάποια από τα αρχικά σκεύη για σύγκριση.

Η εξακρίβωση της ποιότητας ήταν ένα ζήτημα που απασχολήσε ιδιαίτερα τους αρχαίους και σε ό,τι αφορά την κοπή νομισμάτων και τον εντοπισμό των κίβδηλων. Σε αυτόν ακριβώς τον έλεγχο της ποιότητας των αργυρών αττικών νομισμάτων αναφέρεται η ενεπίγραφη στήλη του 375 π.Χ., που ανακαλύφθηκε στην Αρχαία Αγορά της Αθήνας. Σύμφωνα με τον νόμο του 375 π.Χ. έπρεπε να ελέγχονται τα ξένα νομίσματα που έφεραν τον ίδιο νομισματικό τύπο με εκείνο των αττικών, από ειδικούς και έμπειρους δημόσιους υπαλλήλους, τους "Δοκιμαστές". Η ανάγκη ελέγχου γεννήθηκε από τον φόβο μαζικής εισροής στο αθηναϊκό κράτος κίβδηλων αττικών νομισμάτων, σε μια περίοδο (αρχές 4ου αιώνα π.Χ.) που οι αρχές, ενόψει της μείωσης του αργύρου από τα μεταλλεία του Λαυρίου, είχαν επιτρέψει την κοπή "γλαυκών" εκτός της Αττικής. Ο νόμος αναφέρει το εξής χαρακτηριστικό: "ο δημόσιος Δοκιμαστής, που κάθεται ανάμεσα στις τράπεζες, οφείλει να δοκιμάζει το προσκομιζόμενο νόμισμα. [...] Αν αποδειχθεί γνήσιο, τότε ο Δοκιμαστής να το επιγράψει στον κομιστή, εάν όμως είναι υπόχαλκο ή υπομόλυβδο ή κίβδηλο να το χαράξει πέρα για πέρα αμέσως και να το αφιερώσει στο Ιερό της Μητέρας των Θεών". Εχουν

Η ενεπίγραφη στήλη της Ελευσίνας. 4ος αιώνας π.Χ. (Μουσείο Ελευσίνας).

προταθεί⁵ δύο τρόποι, με τους οποίους ο Δοκιμαστής εικάζεται ότι έλεγχε την ποιότητα των νομισμάτων: α) Ο Δοκιμαστής ίσως χρησιμοποιούσε έναν μικρό φορητό ζυγό, που με τη βοήθεια πρωτότυπων αντιβάρων θα ήταν σε θέση να ελέγξει το βάρος των υπό εξέταση νομισμάτων. Αν ο ζυγός ισορροπούσε, το νόμισμα ήταν γνήσιο, εάν όχι (αν ήταν δηλαδή ελαφρύτερο), τότε ήταν κίβδηλο και το χάρασσε. β) Ο άλλος τρόπος είναι αυτός που χρησιμοποιείται και σήμερα, γνωστός ως "όραση, αφή και ακοή". Αρχικά παρατηρείται από τον ειδικό με μεγάλη προσοχή ο νομισματικός τύπος-χαρακτήρας του νομίσματος, ακολουθώντας το ψηλαφεί και αισθάνεται το βάρος του κλείνοντάς το στην παλάμη του, και στο τέλος το αφήνει να πέσει σε μια σκληρή επιφάνεια και ακούει τον ήχο του⁶. Στα γνήσια νομίσματα και τα τρία γνωρίσματα είναι αμέσως και εύκολα παρατηρήσιμα από έναν ειδικό.

Ειδικοί νόμοι προέβλεπαν επίσης τον έλεγχο ποιότητας του άκρατου οίνου (ανέρωτου κρασιού) στην αρχαία Ελλάδα. Σε δύο επιγραφές του 5ου αιώνα π.Χ. που βρίσκονται στο Μουσείο Θάσου, αναφέρονται τα «τσουχτερά» πρότυπα που περίμεναν, όποιον τολμούσε να παραβεί τον νόμο (κατάσχεση όλων των αμφορέων κρασιού και ξυδιού και καταβολή μιας έκτης για κάθε αμφορέα). Σε έναν άλλο νόμο του 420-400 π.Χ. ρυθμίζεται η πιστοποίηση - η σήμανση των μεγάλων πιθαρίων που περιείχαν κρασί: "η αγορά του κρασιού - άκρατου οίνου - θα είναι έγκυρη μόνο εάν τα πιθάρια με το κρασί έχουν σημανθεί". Έχει υποστηριχθεί ότι η σήμανση και συνεπώς ο έλεγχος της ποιότητας του κρασιού, γινόταν πιθανότατα από έναν δημόσιο λειτουργό, ίσως με χρήση κεριού κηρήθρας και μετά το γέμισμα του πιθαριού με κρασί⁷.

Δημήτριος Ν. Γαρουφαλής
Αρχαιολόγος - Δ/ντής Σύνταξης

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Αν. Ορλάνδος, *Υλικά Δομής των Αρχαίων Ελλήνων*, Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία.
2. Γεώργιος Βαρονφάκης, *Ο Έλεγχος Ποιότητας και η Προστασία του Καταναλωτή στην Αρχαιότητα*, *Υλικά Ελληνική Τεχνολογία, Πρακτικά 1ου Διεθνούς Συνεδρίου - Θεσσαλονίκη 1997*, σελ. 141.
3. Η τιμή του κασσίτερου τον 5ο αιώνα (περί το 420 π.Χ.) ήταν 230 δραχμές ανά τάλαντο, βλ. Αν. Ορλάνδος, *Υλικά Δομής των Αρχαίων Ελλήνων*, Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία, τ.2, σελ. 30.
4. Στο ίδιο, σελ. 14. Η τιμή του χαλκού στην ίδια περίοδο ήταν 35 δραχμές ανά τάλαντο.
5. Στο ίδιο, σελ. 144.
6. Στον Αριστοφάνη (*Βάτραχοι*, στιχ. 718-

726) γίνεται αναφορά στον ήχο που παράγουν τα γνήσια νομίσματα σε αντίθεση με τα κίβδηλα: "πολλάκις γ' ἡμῖν ἔδοξεν ἡ πόλις πεπονημένοι/ ταῦτόν ἐς τε τῶν πολιτῶν τοῖς καλοῦς τε κάγαθούς/ ἐς τε τὰρχαίων νόμισμα καὶ τὸ καινῶν χρυσίων./ οὔτε γὰρ τοῦτοιον οὔδιν οὐδ κεκλιβηλευμένοις/ ἀλλὰ καλλίστοις ἀπάντων, ὡς δοκεῖ, νομισμάτων/ καὶ μόνους ὀρθῶς κομῆσαι καὶ κεκωδιονισμένοις/ ἐν τε τοῖς "Ἐλλοισι καὶ τοῖς βαρβάροισι πανταχοῦ/ χρώμεθ" οὔδεν, ἀλλὰ τοῦτοις τοῖς πονηροῖς χαλκίοις χῆς τε καὶ πρόην κομῆσαι τῷ κακίστῳ κόμματι".

7. Γεώργιος Βαρονφάκης, *Ο Έλεγχος Ποιότητας και η Προστασία του Καταναλωτή στην Αρχαιότητα*, *Αρχαία Ελληνική Τεχνολογία, Πρακτικά 1ου Διεθνούς Συνεδρίου - Θεσσαλονίκη 1997*, σελ. 145.